SAN’AT

MAKTAB MUSIQA TA’LIMIDA O‘QITUVCHILARNING IJOBIY PEDAGOGIK FAOLIYATINI QO‘LLAB-QUVVATLASHNING INNOVATSION MEXANIZMLARI

Mustafoyev Baxtiyor Ibragimovich,
Buxoro davlat universiteti tadqiqotchisi

Maqolada maktab musiqa ta’limida o‘qituvchining ijobiy pedagogik faoliyatini qo‘llab-quvvatlashning tashkiliy, metodik va raqamli mexanizmlari nazariy jihatdan asoslangan. Mazkur tahlil 2022–2026-yillarda maktab ta’limini rivojlantirish bo‘yicha milliy dastur, musiqa ta’limiga oid rasmiy qaror hamda kasbiy rivojlanish haqidagi ilmiy sharhlarga tayanilgan. Ehtiyoj diagnostikasi, fan bo‘yicha mentorlik, hamkorlikda dars tadqiqoti, raqamli portfolio va rivojlantiruvchi baholashni birlashtiruvchi model taklif etilgan. Qiyosiy jadvallar orqali mexanizmlarning vazifalari, qo‘llash shartlari va kuzatiladigan natijalari ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: *musiqa ta’limi, ijobiy pedagogik faoliyat, milliy dastur, kasbiy rivojlanish, mentorlik, dars tadqiqoti, raqamli portfolio, shakllantiruvchi baholash.*

ИННОВАЦИОННЫЕ МЕХАНИЗМЫ ПОДДЕРЖКИ ПОЗИТИВНОЙ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧИТЕЛЕЙ В ШКОЛЬНОМ МУЗЫКАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

В статье теоретически обоснованы организационные, методические и цифровые механизмы поддержки позитивной педагогической деятельности учителя в школьном музыкальном образовании. Анализ основан на Национальной программе развития школьного образования на 2022–2026 годы, официальном постановлении, касающемся музыкального образования, и научных обзорах по вопросам профессионального развития педагогов. Предложена модель, объединяющая диагностику потребностей, предметное наставничество, совместное исследование урока, цифровое портфолио и формирующее оценивание. В сравнительных таблицах раскрыты функции механизмов, условия их применения и наблюдаемые результаты.

Ключевые слова: *музыкальное образование, позитивная педагогическая деятельность, национальная программа, профессиональное развитие, наставничество, исследование урока, цифровое портфолио, формирующее оценивание.*

INNOVATIVE MECHANISMS FOR SUPPORTING THE POSITIVE PEDAGOGICAL ACTIVITY OF TEACHERS IN SCHOOL MUSIC EDUCATION

The article provides a theoretical rationale for organizational, methodological, and digital mechanisms that support teachers’ positive pedagogical practices in school music education. The analysis draws on the National Programme for the Development of School Education for 2022–2026, an official resolution concerning music education, and research reviews on teachers’ professional development. A model is proposed that integrates needs assessment, subject-specific mentoring, collaborative lesson study, digital portfolios, and formative assessment. Comparative tables outline the functions of these mechanisms, the conditions for their implementation, and observable outcomes.

Keywords: *music education, positive pedagogical practices, national programme, professional development, mentoring, lesson study, digital portfolio, formative assessment.*

Kirish. Maktab musiqa ta’limi tinglash, kuylash, ritmni his qilish, ijro va badiiy talqin faoliyatlarini birlashtiradi. Bunday darsda o‘qituvchi musiqiy bilim bilan birga o‘quvchining o‘zini erkin ifodalashi, xatodan qo‘rqmasligi va jamoada ishlashiga sharoit yaratadi. Mazkur maqolada ijobiy pedagogik faoliyat deganda o‘quvchining qadr-qimmatini hurmat qiladigan, ishtirokini rag‘batlantiradigan, rivojlanishini kuzatadigan hamda o‘z amaliyotini dalillar asosida takomillashtiradigan faoliyat tushuniladi. Bu muallif qo‘llaydigan ishchi ta’rif bo‘lib, uni faqat o‘qituvchining xushmuomalaligi yoki tadbirlar soni bilan tenglashtirib bo‘lmaydi.

2022-yil 11-maydagi PF–134-son farmon bilan tasdiqlangan milliy dastur Milliy o‘quv dasturini joriy etish va o‘qituvchilar faoliyatini rivojlantirish uchun muhim siyosiy asosdir [1]. Ushbu maqolada milliy ta’lim dasturi aynan shu hujjat ma’nosida qo‘llanadi. Uni alohida fan bo‘yicha sinflar kesimidagi o‘quv dasturi bilan bir hujjat deb talqin qilish to‘g‘ri emas. Musiqa darslariga oid amaliy yo‘nalishlar esa PQ –112-son qaror bilan bog‘lanadi [2].

Tadqiqot metodologiyasi va ilmiy asoslar. Tadqiqot nazariy-tahliliy xususiyatga ega. Rasmiy hujjatlar mazmuni tahlili, ilmiy sharhlarni qiyoslash va pedagogik modellashtirish usullari qo‘llandi. Manbalar uch mezon bo‘yicha tanlandi: mavzuga bevosita aloqadorlik, mualliflik va nashr ma’lumotlarining tekshirilishi, pedagogik amaliyotga tatbiq etish imkoniyati. Bu ish barcha adabiyotlarni qamrab oluvchi tizimli sharh yoki meta-tahlil sifatida taqdim etilmaydi. Manbalardagi xulosalar mahalliy maktablar bo‘yicha o‘lchangan natijalar sifatida talqin qilinmadi.

Darling-Hammond, Hyler va Gardner 35 tadqiqot tahlilida samarali kasbiy rivojlanishning fan mazmuniga yo‘naltirilishi, faol o‘rganish, hamkorlik, namunali amaliyot, ekspert ko‘magi, qayta aloqa va davomiylik kabi xususiyatlarini ajratadi [3]. Mazkur xulosa musiqa o‘qituvchisining rivojlanishini bir martalik seminar bilan cheklamaslikka nazariy asos beradi. Biroq sharhning barcha natijalarini O‘zbekiston musiqa sinflariga bir xil ta’sir ko‘rsatadi deb ko‘chirish mumkin emas.

Concina 36 maqolani qamrab olgan tizimli sharhida samarali musiqa ta’limini o‘qituvchining kasbiy ko‘nikmalari, o‘z samaradorligiga ishonchi, motivatsiyasi, tayyorgarligi va o‘quvchilar bilan munosabatlari bilan bog‘liq holda ko‘radi [4]. Demak, yordam faqat cholg‘u chalish texnikasini yaxshilash bilan tugamasligi lozim. Musiqiy vazifani tushuntirish, bolalarning tayyorgarligidagi farqni hisobga olish va konstruktiv fikr bildirish ham alohida mashq qilinadigan pedagogik ko‘nikmalardir.

Valdebenito va Almonaci-Fierro 15 tadqiqot tahlili orqali mutaxassis hamda umumiy yo‘nalishdagi o‘qituvchilarning musiqani o‘qitishdagi o‘z samaradorligiga ishonchi farqlanishini ko‘rsatadi [5]. Ushbu tushuncha amaliy kompetensiyaning aynan o‘zi emas: o‘qituvchi o‘zini yuqori baholashi, lekin ayrim vazifalarda yordamga muhtoj bo‘lishi mumkin. Shu sababli ehtiyojni aniqlashda o‘zini baholash savolnomasi dars kuzatuvi va o‘quvchi ishlari bilan birgalikda qo‘llanishi taklif qilinadi.

PQ –112-son qarorda o‘quvchilarga milliy cholg‘ularda ijro ko‘nikmalarini o‘rgatish, amaliy mashg‘ulotlar, nota adabiyotlari bilan ta’minlash va o‘qituvchilarning cholg‘u ijrochiligi bo‘yicha uzluksiz kasbiy rivojlanishi nazarda tutilgan [2]. Maqolada bu yo‘nalishlar o‘qituvchidan natija talab qilish bilan birga uni zarur resurs, mashq qilish vaqti va mutaxassis maslahati bilan ta’minlash zarurati sifatida talqin qilinadi. Qarorda belgilangan vazifaning mavjudligi uning barcha maktablarda to‘liq bajarilganini anglatmaydi.

Taklifning nazariy yangiligi alohida usullarning yangidan ixtiro qilinishida emas, ularni yagona faoliyat zanjiriga birlashtirishdadir: ehtiyojni aniqlash → birgalikda rejalashtirish → darsda sinash → dalil to‘plash → refleksiya → takomillashtirish. Har bir bo‘g‘inda mas’ul shaxs va kuzatiladigan natija belgilanadi. Bunday bog‘lanish malaka oshirish mazmunining o‘qituvchi duch kelayotgan aniq muammoga mos kelishini tekshirish imkonini beradi.

Quyidagi qiyoslash maktablarning haqiqiy holati bo‘yicha statistik xulosa emas. Jadvalda ikki tashkiliy yondashuvning shartli xususiyatlari taqqoslanadi. An’anaviy usullarning ayrimlari foydali bo‘lishi mumkin; muammo ular o‘qituvchi ehtiyoji va darsdagi o‘zgarish bilan bog‘lanmay qolganda yuzaga keladi (1-jadvalga qarang).

1-jadval. O‘qituvchini qo‘llab-quvvatlash yondashuvlari

Mezon	Tadbirga yo‘naltirilgan yondashuv	Rivojlanishga yo‘naltirilgan yondashuv
Ehtiyojni aniqlash	Barcha pedagoglarga bir xil mavzu	Kuzatuv va suhbat asosida individual maqsad
O‘rganish shakli	Ma’ruza va tayyor tavsiyani tinglash	Mashq, mikrodars va hamkorlikda rejalash
Qayta aloqa	Yakuniy umumiy baho	Aniq epizod va keyingi qadamga doir izoh
Kasbiy hamkorlik	Vaqti-vaqti bilan tajriba almashish	Mentor bilan muntazam sinash va tahlil
Raqamli vosita	Fayl yoki taqdimotlar to‘plami	O‘zgarishni ko‘rsatuvchi ixcham portfolio
Muvaffaqiyat mezoni	Qatnashish va sertifikat soni	Dars sifati hamda o‘quvchi rivojlanishi

Tadqiqotda taklif etilayotgan birinchi mexanizm – individual kasbiy rivojlanish rejasi. O‘qituvchi mentor bilan birga bir davr uchun bitta ustuvor muammoni tanlaydi. Masalan, jamoaviy kuylashda ayrim

bolalarning ishtirok etmasligi kuzatilsa, maqsad butun sinfni yakka ijroga majburlash emas, balki juftlikda kuylash va muqobil ritmik rollar orqali ishtirokni kengaytirish bo‘ladi. Rejada amalga oshiriladigan harakat, zarur yordam va o‘zgarish dalili aniq ko‘rsatiladi.

Ikkinchi mexanizm – fan bo‘yicha mentorlik. Tajribali pedagog yoki musiqa va san’at maktabi mutaxassisi ijroni namoyish qiladi, o‘qituvchi esa uni yoshga mos topshiriqqa aylantiradi. Maslahat davomida murakkab musiqiy parchani qismlarga ajratish, qulay temp tanlash va o‘quvchiga tushunarli baholash mezonini tuzish ustida ishlanadi. Mentorning vazifasi tayyor darsni majburan ko‘chirtirish emas, o‘qituvchining asoslangan metodik qaror qabul qilishiga yordam berishdir.

Uchinchi mexanizm – hamkorlikda dars tadqiqoti. Kichik guruh bir darsni rejalashtiradi, kuzatuv paytida kelishilgan o‘quvchi harakatlarini qayd etadi va keyin topshiriqni qayta ishlab chiqadi. Muhokama shaxsni baholashga emas, qaysi ko‘rsatma yoki mashq bolalarga yordam berganini aniqlashga qaratiladi. Taklif etilayotgan sikl maktab jadvali doirasida tashkil etilishi, ortiqcha hisobot yukini yaratmasligi kerak.

Musiqa darsida qo‘llab-quvvatlash vositasi o‘quv faoliyatining xususiyatiga mos tanlanadi. Tinglashda taqqoslash va izohlash, ijroda takroriy mashq va qayta aloqa, ijodiy vazifada esa tanlov hamda tajriba qilish imkoniyati muhim. Ikkinchi jadval rasmiy hujjatlardagi yo‘nalishlar bilan muallif takliflarini ajratgan holda ularning amaliy bog‘lanishini ko‘rsatadi (2-jadvalga qarang).

2-jadval.

Milliy ustuvorliklar va taklif etilayotgan mexanizmlar

Asos va yo‘nalish	Taklif etilayotgan yordam	Darsdagi kuzatiladigan dalil
Milliy o‘quv dasturini joriy etish [1]	Maqsad, topshiriq va baholashni birgalikda moslashtirish	Topshiriq o‘quv maqsadiga xizmat qiladi
Milliy cholg‘ularda ijro [2]	Ustoz bilan amaliy mashq va qisqa namuna yozuvlari	O‘quvchi sodda parchani mezon asosida ijro etadi
O‘quv-metodik ta’minot [2]	Nota, audio va izohli topshiriqlarning saralangan banki	Material yosh va tayyorgarlikka mos qo‘llanadi
Uzluksiz kasbiy rivojlanish [1; 2]	Individual maqsad, mentorlik va refleksiya sikli	Keyingi darsda asoslangan metodik o‘zgarish
Milliy va umuminsoniy qadriyatlar [1]	Mahalliy repertuarni boshqa namunalar bilan qiyoslash	O‘quvchi musiqiy xususiyatni dalil bilan izohlaydi

To‘rtinchi mexanizm – raqamli portfolio va mikroo‘rganish. Portfolio bir davrdagi dars rejasi, o‘quvchi ishining shaxssizlantirilgan namunasi, qisqa refleksiya va keyingi qadamdan iborat bo‘lishi mumkin. Masalan, o‘qituvchi ritmik topshiriqning dastlabki va takomillashtirilgan ko‘rinishini saqlaydi, qaysi o‘zgarish foydali bo‘lganini yozadi. Materiallar sonidan ko‘ra tanlangan dalilning sifati muhim. Internet cheklanganda shu tuzilma qog‘oz papka yoki mahalliy qurilmadagi fayllar bilan bajariladi.

Mikroo‘rganish mazmuni aniq ehtiyojga qaratiladi: ritmik andazani tushuntirish, ovozni zo‘riqtirmasdan mashq tashkil etish yoki tinglashdan keyingi savolni tuzish. Qisqa materialni ko‘rishning o‘zi yakuniy natija emas; o‘qituvchi uni darsda sinab, kuzatuv asosida tuzatishi kerak. Audioyozuvdan foydalanishda o‘quvchi roziligi va maktab tartiblariga rioya qilinadi, yozuvlar ochiq reyting yoki ommaviy taqqoslash uchun ishlatilmaydi.

Beshinchi mexanizm – kasbiy tashabbusni resurs bilan qo‘llash. Rahbariyat rejalashtirish vaqtini ajratadi, cholg‘ular va tinglash vositalaridan foydalanishni muvofiqlashtiradi, foydali metodik ishlanmani jamoada muhokama qilishga sharoit yaratadi. Rag‘bat tajriba almashish sifati va o‘quvchi uchun yaratilgan imkoniyatga bog‘lanishi taklif etiladi. Bu yondashuv faqat tanlov g‘oliblarini tayyorlagan pedagoglarni e’tirof etish bilan cheklanmasligi kerak.

Joriy etish va natijalarni baholash modeli. Mexanizmlarni dastlab bir o‘quv choragi davomida kichik ko‘lamda sinash taklif qilinadi. Birinchi bosqichda mavjud resurslar, o‘qituvchining ehtiyoji va o‘quvchilarning boshlang‘ich holati aniqlanadi. Ikkinchi bosqichda mentor bilan dars tayyorlanib, sinov va tahlil sikli o‘tkaziladi. Yakunida dastlabki hamda keyingi dalillar qiyoslanib, keyingi davr rejasi tuziladi. Bu ketma-ketlik muallifning tashkiliy taklifi bo‘lib, tasdiqlangan davlat me’yori yoki tajriba natijasi emas (3-jadvalga qarang).

Baholash uchun ritmni saqlash, ijro yoki tinglash vazifasini bajarish, musiqiy fikrini izohlash va hamkorlikda ishlash kabi kuzatiladigan mezonlar tanlanishi mumkin. Har bir mezon uch tavsif bilan ifodalanadi: yordam bilan bajaradi, qisman mustaqil bajaradi, mustaqil va izchil bajaradi. Bu shkala namunaviy metodik taklifdir; uning ishonchliligi alohida tekshirilishi lozim. Turli yosh guruhlariga bir xil murakkablikdagi ijro topshirig‘i berilmaydi.

O‘sishni baholashda topshiriq qiyinligi va bajarish sharoitlari imkon qadar tenglashtiriladi. Dars kuzatuvi, o‘quvchi ishi va pedagog refleksiyasining bir-birini tasdiqlashi xulosani mustahkamlaydi. Faqat oldingi va keyingi natijani qiyoslash orqali o‘zgarishga aynan mentorlik sabab bo‘lganini isbotlab bo‘lmaydi: qo‘shimcha mashq, davomat yoki uy sharoitidagi yordam ham ta’sir etishi mumkin. Keyingi empirik tadqiqotda qiyosiy guruh va mustaqil baholovchilarni jalb qilish maqsadga muvofiq.

3-jadval.

Jarayonni hisobga olish va rivojlanishni baholash

Yo‘nalish	Yakka holda yetarli bo‘lmagan ko‘rsatkich	Tavsiya etiladigan dalil
Kasbiy o‘rganish	O‘tilgan kurslar soni	Darsda qo‘llangan va izohlangan metodik o‘zgarish
O‘quvchi ishtiroki	Faqat faol bolalarning chiqishi	Turli rollarda ishtirok etgan o‘quvchilar qaydi
Musiqiy rivojlanish	Bitta yakuniy konsert	Bir xil mezondagi boshlang‘ich va keyingi ijro
Teskari aloqa	Umumiy maqtov yoki tanbeh	Aniq yutuq va navbatdagi mashq ko‘rsatilgan izoh
Hamkorlik	Yig‘ilishlar miqdori	Hamkorlikda qayta ishlangan topshiriq va xulosa
Kasbiy farovonlik	Faqat umumiy qoniqish bahosi	Ish yuklamasi, yordamga ehtiyoj va vaqt sarfi

Amaliy misol sifatida bir xil ritmik andazani doira, chapak yoki stol yuzasidagi zarb orqali bajarish taklif etiladi. O‘qituvchi guruhlar ishini kuzatib, qaysi ko‘rsatma tempni saqlashga yordam berganini qayd qiladi. Mentor bilan tahlildan so‘ng ko‘rsatma qisqartirilishi yoki andaza kichik qismlarga bo‘linishi mumkin. Ushbu misol amalga oshirilgan tajriba haqida hisobot emas, model qanday ishlashini ko‘rsatuvchi dars ssenariysidir.

Muhokama. Taklif etilayotgan modelning afzalligi o‘qituvchi ehtiyoji, kasbiy yordam va o‘quvchi rivojlanishini bir-biriga bog‘lashidir. Biroq uning ishlashi maktab rahbariyati yaratadigan sharoitga bog‘liq. Mentor tayyorlanmasa, hamkorlik uchun vaqt ajratilmasa yoki portfolio tekshiruv hujjatiga aylansa, rivojlantiruvchi maqsad zaiflashadi. Shu sababli joriy etishda avvalo bitta aniq muammo va kam sonli dalil bilan ishlash, foydasi kuzatilganidan keyin ko‘lamni kengaytirish tavsiya etiladi.

Tadqiqot cheklovi shundaki, tahlil mahalliy maktablarda o‘tkazilgan tajribaga tayanmaydi. Xalqaro sharhlardagi ta’lim muhiti, o‘qituvchi tayyorgarligi va resurslar O‘zbekiston sharoitidan farq qilishi mumkin. Shuningdek, fan bo‘yicha Milliy o‘quv dasturining sinflar kesimidagi tasdiqlangan to‘liq matni ushbu tahlilda tekshirilmagan; shu bois undagi aniq mavzu, soat va kompetensiya kodlari keltirilmadi. Darslarni rejalashtirishda takliflar maktabda amalda qo‘llanayotgan tasdiqlangan fan dasturi bilan moslashtirilishi kerak.

Xulosa qilib aytganda, musiqa o‘qituvchisining ijobiy pedagogik faoliyatini qo‘llab-quvvatlash uzluksiz va fan xususiyatiga mos jarayon sifatida tashkil etilishi lozim. Ehtiyojga asoslangan reja, amaliy mentorlik, hamkorlikda dars tahlili va ixcham portfolio shu jarayonning o‘zaro bog‘liq mexanizmlaridir. Milliy dastur vazifalarini bajarishda ularning qiymati tadbirlar yoki raqamli materiallar soni bilan emas, pedagogik qarorlarning asoslanganligi hamda barcha o‘quvchilar uchun musiqiy o‘rganish imkoniyatining kengayishi bilan baholanadi. Keyingi tadqiqotning vazifasi mazkur modelning samaradorligi va resurs talabini mahalliy maktablarda empirik tekshirishdan iborat.

Adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 11.05.2022-yildagi PF–134-son “2022–2026-yillarda maktab ta’limini rivojlantirish bo‘yicha milliy dasturni tasdiqlash to‘g‘risida”gi Farmoni. https://lex.uz/docs/-6008663

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 02.02.2022-yildagi PQ –112-son “Madaniyat va san’at sohasini yanada rivojlantirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi Qarori. https://lex.uz/uz/docs/-5849580

3. Darling-Hammond, L., Hyler, M. E., & Gardner, M. (2017). Effective Teacher Professional Development. Learning Policy Institute. https://learningpolicyinstitute.org/product/effective-teacher-professional-development-report

4. Concina, E. (2023). Effective Music Teachers and Effective Music Teaching Today: A Systematic Review. Education Sciences, 13(2), 107. https://doi.org/10.3390/educsci13020107

5. Valdebenito, K., & Almonaci-Fierro, A. (2022). Teacher Self-efficacy in Music Teaching: Systematic Literature Review 2011–2021. Journal of Curriculum and Teaching, 11(8), 317. https://doi.org/10.5430/jct.v11n8p317